

Jonas Ingvarsson

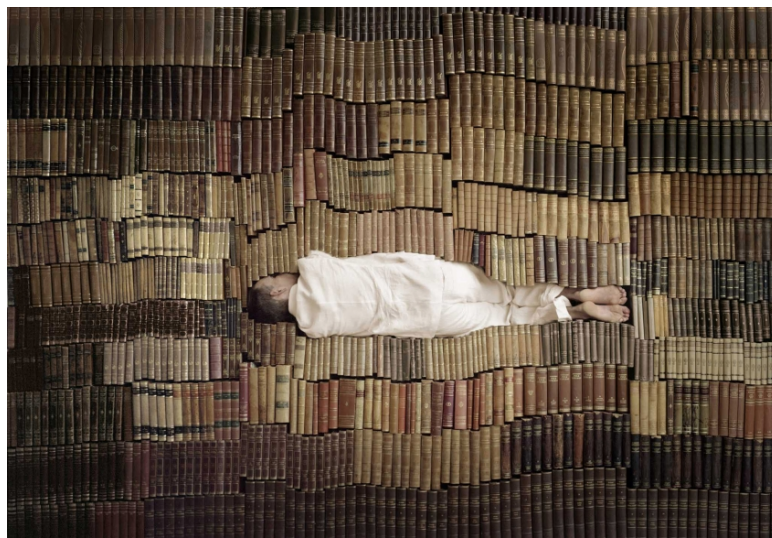
Biträdande professor i Medier, estetik och berättande
Högskolan i Skövde
0500-448805
0705-424252

http://www.his.se/om-oss/Organisation/Personalsidor/jonas_ingvarsson/

<http://humtank.se>

<http://blog.liu.se/reprecdigit>

Inspel till arbetet med nationell biblioteksstrategi

Maria Friberg, ur *Still Lives* (2003-2007)

Bakgrund:

Jag är biträdande professor Medier estetik och berättande, vid Högskolan i Skövde. För närvarande är jag engagerad i forskningsprojektet *Representationer och omkonfigureringar av det digitala i svensk litteratur och konst, 1950-2010* (förkortat RepRecDigit, finansierat av Vetenskapsrådet, 2013-2017). Inom ramen för detta projekt har jag reflekterat kring det jag kallar »digital epistemologi», vilket innebär att digitaliseringen undersöks i såväl historiskt som samtida perspektiv utifrån dess mer abstrakta avtryck: alltså hur konstnärliga artefakter, romaner, diktsamlingar, kan sägas ge uttryck för – eller relateras till – digitaliseringen vare sig de var ämnade att göra det eller ej. Dessa verk »handlar» alltså inte nödvändigtvis om digitalisering eller datorer, utan uttrycker detta samband på andra sätt: en ordning, eller sorteringsprincip (som i Gunnar D Hanssons texter under 1990-talet), tematik, eller plötsliga återvändanden till övergivna teknologier, som Lotta Lotass *Fjärrskrift* – eller bara genom att,

som poeten Johan Jönsson eller tidskriften *OEI*, insistera på monumental pappersproduktion i en värld av onlineplattformar och pdf-filer. Om detta har jag skrivit i några texter de senaste åren (länkar, se adresserna ovan).

Nyligen har jag, tillsammans med en handfull forskare inom humaniora (däribland Marie Cronqvist, också från Humtank), lämnat in en forskningsansökan med titeln *Humanioras gränssnitt: den akademiska kommunikationens epistemologi*. Vår förhoppning (ansökan är under beredning) är att få genomföra en *kunskapsteoretisk* analys av olika muntliga, tryckta och digitala distributionsformer för akademisk forskning. Projektet har tänkt att undersöka skilda kanaler för kunskapsspridning, som det akademiska seminariet, monografin, sammanläggningen, digitala genrer (till exempel multimodala plattformar, verktyg för visualiseringar av bland annat big data, och s.k. *gamification*) och den konstnärliga forskningens praktiker. Utgångspunkten är att olika former för akademisk kommunikation inte bara härbärgerar ett visst innehåll, utan att de också implicerar olika kunskaps- och tankeformer (det som sociologen Sherry Turkle kallar *objects to think with*).

De olika synsätt på boken och digitaliseringen som omvandlingen inom bibliotekssektorn ger uttryck för utgör ett intressant undersökningsobjekt i detta sammanhang. Av särskilt intresse (inte minst för den animerade diskussion som ackompanjerar arbetet) är den pågående processen inför ombyggnationen av det humanistiska biblioteket vid Göteborgs Universitet, där begrepp som »arena», »mötesplats», »korsväg», »station», »terminaler» och till och med »café» tycks vara associerade till en digital kultur (man sitter ju och chattar, messar och håller på med sociala media), medan »läsesal», »böcker», »monografi», »hyllor», »samlingar» och »tystnad» förefaller vara kopplade till en analog tryckkultur. Flera av dessa begrepp tycks ha hamnat i någon sorts motsatsställning. Detta tror jag är djupt olyckligt, och en grav missuppfattning av digitaliseringens konsekvenser.

Om biblioteken:

Jag närmar mig sålunda frågan kring framtidens bibliotek utifrån det perspektiv som jag kallar för en »digital epistemologi». För att utveckla konceptet vill jag förtydliga att digitaliseringen alltså inte bara är en fråga om teknik, prylar, sociala medier och nätverk: nej, digitaliseringen är ett sätt att tänka, en struktur som påverkar vår blick på världen. Inte minst påverkar den vår blick på ett annat medium, nämligen boken. Vi inser kanske först nu att boken inte bara är en inbunden behållare för tryckt text utan att även den utgör ett sätt att tänka, ett verktyg för att skapa nya idéer som skiljer sig från det som genereras av digitala verktyg. Det finns, som påtalats ovan, en tendens till att det skapas en del fastlåsta positioner i förhållandet mellan digitalisering och bokkultur i samband med till exempel den pågående ombyggnationen av en räkka av landets bibliotek. Jag skulle här vilja varna för att göra digitaliseringen till en »dumhetens apostel». Det är ju förträffligt att vi kan tillgängliggöra en mängd texter digitalt, i form av databaser, litteraturbanker och fulltext, men det är i sig inget argument för att göra sig av med böckerna. Bara själva närvaron av böcker markerar en respekt för en tankeform som är långt ifrån utdöd, utan som kanske snarare får en allt

tydligare kontur i och med digitaliseringen. När vi värnar böcker, tryckt text och den monografiska avhandlingsgenren, ska vi alltså inte göra det av sentimentala skäl, eller av någon slags rädsla för digitaliseringen: vi ska göra det för att vi värnar tankens mångfald. För att boken och digitaliseringen representerar lika viktiga, men samtidigt också helt skilda tankeformer. Ett bibliotek utan böcker är därför per definition dummare.

När jag talar om skilda tankeformer menar jag att ett huvuduppdrag för framtidens bibliotek borde vara att utforska och framhålla bokens och de digitala plattformarnas skilda, men också kompletterande, potentialer för kunskapsproduktion. Såväl verktygen för inhämtande av kunskap som formerna för produktion och redovisning av denna kunskap påverkar forskningens innehåll. Vi ser idag en tendens till »Google-shopping» av referenser: studenter snappar upp ett buzzword här och där och får en Wikipedia-träff, som i bästa fall leder dem vidare till en pdf-fil på MUSE. Men de övergripande sammanhangen saknas, vilket också gör att det kan bli svårare att formulera helt nya tankar. Risken är stor att vi hamnar i en intellektuell reproduktionskultur, med fragmentariserade hänvisningar till spridda källor utan övergripande sammanhang. Å andra sidan kanske just dessa fragmentariserade collage av tankar genererar överaskande sammanställningar och djärva paralleller som de flesta forskare fostrade i en monografisk kultur aldrig skulle drista sig till att ge uttryck för. Tanken far till Marshall McLuhans textcollage från 1960-talet, böcker där medieforskaren försökte imitera TV-erans och etermediernas mosaikliknande logik.

Personligen anser jag att ett modernt forskningsbibliotek inom humaniora ska värna och manifesteras boken som föremål och monografien som ett forskningsverktyg med egna egenskaper: den sammanhållna tanken, det »långa» skrivandet, det återkopplade resonemanget, den bibehållna rösten genom ett helt verk. Samtidigt får man inte passivt anamma den digitala kulturens uttrycksformer, utan biblioteken måste aktivt bidra till ett konstruktivt utnyttjande (och exponerande) av de digitala plattformarnas potential: för ämnen som filmvetenskap, bildvetenskap och medievetenskap, torde de digitala verktygens möjligheter för visualisering innebära en enorm potential. Man glömmer lätt att monografien och den tryckta texten onekligen varit mer ägnade åt att diskutera litteratur, filosofi och idéhistoria, än olika visuella vetenskaper. Å andra sidan – och detta är en synnerligen viktig uppgift för framtidens bibliotek – måste vi värna de digitala plattformarnas översättbarhet in i framtida gränssnitt. Vi har redan skapat en kyrkogård med obsoleta digitala kulturuttryck. Det vore förödande om framtidens forskning inom ett par decennier skulle sluta som elektroniska slagprodukter. Alltmedan böckerna samlar damm i depåer upprättade i avlägset belägna berggrum.

En annan aspekt av digitaliseringen är att inte sätta för mycket fokus på terminaler. Snart har varje biblioteksbesökare en egen »terminal», i form av laptop, surfplatta, eller smartphone. Det som däremot inte är lika tillgängligt är olika former av kreativ mjukvara. Även om terminaler fortfarande kommer att behövas, så är det licenser snarare än maskiner som kommer utgöra hindret för konstruktiva forskningslösningar i framtiden.

Forskningsbiblioteken måste undvika att stirra sig blinda på tekniska lösningar och tillfälliga trendbegrepp, för att istället gå in i detta viktiga arbete *kunskapsteoretiskt*: och upplysa sin omvärld om att det inte finns någon motsättning mellan digital och analog kultur. Tvärtom berikar de varandra. Låt mig avsluta med ett konstnärligt uttryck för detta:

Det handlar om en liten bok med den paradoxala titeln *The Enemies of Books*, skriven av William Blades och utgiven av Trumner & Co i London 1881. *The Enemies of Books* beskriver en rad företeelser som rent konkret hotar böckernas materiella existens. William Blades (1824-1890) var själv typograf, förläggare och boksamlare, och hyste ett stort intresse för bokens och typografins historia. Mitt eget exemplar är en säregen nyutgåva, utgiven på Rojal Förlag. Bakom detta förlag står konstnären och bokbindaren Olle Essvik, som i flera olika projekt varvar det digitala med det taktila; kulturhistoria möter ny teknik. Rojals utgåva av Blades bok ackompanjeras av ett litet häfte som beskriver tillkomstprocessen. Så här gick det till: I egenskap av bokbindare söker Essvik på nätet efter böcker om böcker, och hittar ett mycket kostsamt exemplar av William Blades bok i ett brittiskt antikvariat. Konstnären beställer boken, scannar in sidorna och skriver ut arken. Essvik söker på nätet ånyo. Denna gång efter beskrivningar av bokbindningsmaskiner. Det han finner är en ritning med vars hjälp han kan printa ut en bokbindningsapparat på 3D-skrivare. Maskinen fungerar, han binder in 200 exemplar av boken och säljer som konceptuellt konstverk. Många menar att digitaliseringen i sig är en fiende till boken, men vad vi här bevittnar är alltså hur digital teknik konkret används för att upprätthålla ett tynande hantverk.

Sedär ett gott skäl att ta in konstnären i framtidens bibliotek, ett bibliotek som utvecklar och utforskar de digitala plattformarnas användningsområden och skapar tillgänglighet till kreativa mjukvaror, och som inte gömmer undan sina böcker. Tänk på att modern teknik faktiskt också skulle kunna användas för att konstruera fantastiskt höga bokhyllor där besökaren med enkla knapptryckningar kan få åtkomst till varje bok. Ja, jag ser framför mig ett hypermodernt bibliotek med enormt mycket böcker. Den moderna tekniken är bokens bästa vän.

Göteborg, april 2016

///